

УДК: 37.018.1.

Г. Адилова
педагогика илимдердин кандидаты, доцент
Эл аралык Ататүрк Ала-Тоо университети,

БИЛИМ БЕРҮҮ ЧӨЙРӨСҮНДӨ ҮЙ-БҮЛӨ ТАРБИЯСЫНЫН РОЛУ

РОЛЬ СЕМЕЙНОГО ВОСПИТАНИЯ В СФЕРЕ ОБРАЗОВАНИЯ

THE ROLE FAMILY IN EDUCATION

Аннотация: Бул макалада тарбиянын негизги мазмуну жана үй-бүлөнүн мааниси маалымдалды. Үй-бүлөдө эне - негизги тарбиялоочу жана эне мээримдүүлүгүнүн себеби аркылуу анын ролу белгиленди. Үй-бүлөдөгү маселенин баары эне менен эсептелиши жана заманга ылайыкташкан эненин даярдыгы эске алынды.

Түйүндүү сөздөр: билим берүү, эне тарбиясы, үй-бүлө тарбиясы, жаңылануу.

Аннотация: В данной работе отражены содержание воспитания и роль семьи в воспитании подрастающего поколения. В любой семье основное воспитание передается через любовь матери.

Ключевые слова: образование, любовь матери, семейная воспитание.

Abstract: This paper discusses the core content of upbringing and the role of the family. The research emphasizes the role of mother and her education in the family. The study takes account the mother's function in the family issues and modernization of mother's institution.

Key words: education, mother, family, modernization

Билим берүү контекстинде тарбиялоо түшүнүгү – негизги түшүнүк. Тарбия көптөгөн педагогикалык адабияттарда белгиленгендей узак жана татаал процесс болуп эсептелет. Адам баласынын жүрүм-туруму, адеп-ахлагы, типтик инсандык касиеттери жана адамзат баалуулуктары тарбиялоо аркылуу калыптанат [4]. Мында тарбиялоочу субъекке, башкача айтканда ким тарбия берет деген түшүнүккө түздөн - түз көз каранды болот.

Ошондой эле, билим алуунун натыйжалуулугун тарбия камсыздайт, болгондо да тарбия атайын пландаштырылып жүргүзүлөт. Ал эми тарбиянын пландуу түрдө ишке ашышы системага көз каранды. Ал система азыркы учурда билим берүү системасы менен аныкталат.

Билим берүү системасы жаш муунду тарбиялоодо алгач үй-бүлө тарбиясынын уюштурулушун эске алат. Педагогикалык-психологиялык илимий изилдөөлөргө таянып, ага жараша үй-бүлө тарбиясын түзүүчүлөрдүн функциясын жана иш-аракеттерин белгилейт.

Адамзатынын тарыхында акылдуу, алдыңкы ой-пикирлүү жана ийгиликтүү иш-аракет жасаган тарбиялуу адамдар, мейли эркек же аял болобу алар коомдо ар дайым бааланып, кадыр-баркка ээ болуп келет. Ал эми үй-бүлөдө атанын «атадай», эненин «энедей»

тарбия ишин жүргүзүшү да коом үчүн чоң мааниге ээ. Анткени үй-бүлө – бул коомдун бир уясы, болгондо да баланы тарбиялоочу эң алгачкы уясы. Балалык учурда эмнени көрсө бала ошону өмүр бою өз жашоосунда колдонот. Ошон үчүн үй-бүлө таалим-тарбия берүүчү мекеменин баштапкы өзгөчө курсу болуп саналат. Инсан болуп калыптанышынын түпкү көрөңгөсү үй-бүлөдөн башталат.

Үй-бүлө баланы тарбиялоодо потенциалдуулукка ээ. Үй-бүлөнүн таасири баланы тарбиялоодо оң же терс болуп тийиши мүмкүн. Балага оң сапаттар үй-бүлөдө эң жакын адамдардын башкача айтканда, ата-энеси жана туугандардын таасири аркылуу берилет. Ошол үчүн жакшы тарбия берүүдө үй-бүлөдөгү педагогикалык, психологиялык жана социалдык жагдайлар маанилүү болуп эсептелет. Ата жана эне кандай тарбиялык ролду аткарышат ошого байланышта болот, тактап айтканда ата жана эне үй-бүлөдө негизги ролду ойнойт. Эркек жана аял бири-бирин толуктап, бири-бирине күч кошуп гармоникалдуу бүтүндүктү түзөт. Үй-бүлөдө экөөнүн тең болушу тарбиянын толук кандуу болушун камсыздайт.

Атанын табигаты коргоочу, багуучу жана башкаруучу ролдо болушу салттуу көрүнүш. Ата баланын

тышкы дүйнөгө карата болгон күчүн жана ишенимин калыптандырат. Ал эми эне баланын мээримге болгон керектөөсүн толуктап, ички дүйнөсүнүн тынчтыгын камсыздайт.

Эненин табигый жаратылышы бала төрөөнү талап кылат. А бала анын денесинин бир бөлүкчөсү. Ошон үчүн бала эненин көп жактарын өзүнө сиңдирип алат, а эне жүрөгү менен сүйүп калкалап өмүр бою дайыма баласы менен байланышта болот. Баласы алыста болсо да энелик сезими менен байланыш үзүлбөйт. Анткени эне ар бир адамдын пайда болушундагы тамыры. Эне - үй-бүлөнүн куту. Эне бар үйдө бакыт да, береке да бар. Энесиз үй жарыгы жок сыяктанат. Анын кадыры кандай гана маселени чечүүдө үйдө же коомдук турмушта болбосун күчкө ээ. Эркектин оор ишин кошо көтөрүшкөн, кубанычын бөлүшкөн эң жакын адамы.

Ошондуктан, ар бир адамга эне – ыйык. Эне баланы жарык дүйнөгө жаратып боорукерликти берсе, ата күч жана коопсуздук тартуулайт. Ар бир бала туура жана гармоникалдуу өнүгүүсүндө ата менен эненин бирге кароосу, багуусу зарыл. Бирок эгер ата жок болсо же ата балага кам көрбөсө эне баланын коопсуздугун өзү колго алып атанын ордун жокотпой карай алат. Ошон үчүн «энелүү жетим - эрке жетим», «аталуу жетим - арсар жетим» деп эл ичинде бекеринен айтылбаса керек. Болгондо да, эне – балдарынын негизги тарбиялоочусу. Адам баласы бири-бири менен мамилешүүсүндө сүйүүнүн ар кандай деңгээлде болоорун байкашат. Ал эми эненин баласына болгон сүйүүсү чеги жок. Эне ал сүйүүсүнүн ордуна эч нерсе сурабайт. Тескерисинче ал үчүн ал сүйүү - ушунчалык бакыт. Бул бакытты башка нерсеге теңебейт. Энесинин бул сезими бала да сезет. Эне менен бала бул рухий байланышты таба албаса, анда бала энеге «жүк» сыяктанат. Баланын ар бир тентек жагы, ыйлаганы энени таятып чарчатып жиберет.

Турциялык педагог Адем Гүнештин китебинен бир мисалды келтирели: «Эне менен баланын ортосундагы бул байланышты туура түшүнүү үчүн бала менен таеже ортосундагы байланышка көңүл бурсак. Ар бир таеже жээнин жакшы көрөт. Аны өбөт, кучактайт, жээнине апалык мээримин да төгөт... Бирок бир канча саат, бир канча күн, же бир канча ай, бир канча жыл айланса таеже акыры чыдамы түгөнүп баланын кээ бир жагымсыз кылыктарынан тажайт. Өз балдарынан чарчабаган таеже жээнине болгон чыдамын жоготот. А эмнеге мындай болот? Таеже эненин жарымы б.а. бир боору эмеспи? Болуптур, а баланын атасычы? Эне бир канча убакытка башка жакка кеткенде атасы өз баласын карап калган учурда баланы карап турганга узакка чыдай албайт жана өз балдарын эле багууда алыз сыяктанат. Мына эненин ыйыктыгы! Эч ким көтөрө албаган түйшүктү эне чын ыкласы менен жан дили менен ойлонбостон көтөрөт. Бул эне менен баланын ортосундагы шайкеш сырдуу байланыш болбой калса анда энелик мамиле жоголот» [2].

Эне кайсы доордо кандай кыйынчылык, татаалчылыкта жашабасын энелик камкордугун аткарып келет. Мурунку учурларда билимсиз болсо да бала тарбиялап энелик ордун жогору тутуп келишкен. Бирок бул турмушта эне дегенге татыксыздар да кездешет. Бирок алар кандай адепсиз болбосун баласы үчүн эне,

анткени бала анын камкордугуна, сүйүүсүнө муктаж. Энелик сүйүүгө батпаган баланын психикалык абалы оор болот. Өзүн бактысыз сезет. Бала өмүр бою энелик мээримди эңсеп келет. Ошондуктан эне баланын биринчи тарбиячысы, эненин мээримине баланын келечеги, бактысы жана турмушка болгон ишеничи көз каранды. Энесинин жардамы менен балада рухий, интеллектуалдуу жана чыгармачыл сапаттар козголот.

Бүгүнкү учурда энелердин абалы өзгөрдү, башка шартта жашашат. Билим алышат, эркектер менен бирдей укукка ээ болуп иштешип, жооптуу чечимдерге катышышат. Ошол эле учурда үй бүлө курушуп, бала төрөп тарбиялашат. Мыйзам боюнча ата да, эне да үй бүлө башчылары делет да экөөнүн аралыгында үй «башкаруу конкуренциясы» бар. Буга себептер көп. Экөө тең ар кандай суроолор, маселелерге бирдей кийлигишет. Бирок антсе эле экөөнүн оюу бир чыгат дегенден алыс болуш керек. Анткени атанын эркектик мүнөзү жана функциясы менен эненин аялдык функциясында айырмачылык сөзсүз бар да.

Учурда кай бир энелер үйдө да, сыртта да иштешип чоң жүктү моюнга алышкан. Кара күч менен иш жасашып чарчашат, рухий жактан өздөрүн өстүрүүгө дарамети жетпейт. Ошол эле учурда кай бир энелер өз милдетин жакшы аткарууга умтулушат. Анткени үйүндө аял эмне иш жасабасын баары бир энелик камкордук талап кылынарын билишет.

Мындай проблемаларды турмушта ар үй-бүлө өзүнчө чечүүгө аракеттенишет. Анткени бардык үй-бүлөнүн шарты бирдей эмес.

Учурга ылайыкташкан эне кандай болот деген суроо туулат? Ал күчүн энергиясын туура короткон жана убактысын туура бөлүштүргөн эне эмеспи. Мүмкүн үй-бүлөлүк финансылык каражатты үй-бүлөнүн конкреттүү шартына жараша жүргүзө алган энеби? Кандай гана болбосун «современный эне» үчүн үй-бүлөдөгү негизги проблема баланы жакшы тарбиялоодур. Ал тынымсыз баланы ойлоп, баланы контролдоп ага камкордугун билгизген энедир. Үй-бүлөсүн бактылуу кылууга ар дайым аракет жасаган аял затыдыр. Баланы тарбиялоодо атанын ролун алдыга койгон жана аны менен биргеликте ысыкка да суукка чыдаган азамат аялдыр. Кыскасы үй-бүлөдө эркек менен тил табышып жашап өзүн бактылуу, ажарлуу алып жүргөн кожойкедир. Бул аталган жагдайларды эске алып өзүн-өзү заман нугуна ылайыкташып рухий жана материалдык жактан өстүрөттүр. Ошондой эле, эне бактылуу болсо үйдөгүлөрдүн бардыгы бактылуу деген элдеги сөздү эсине алып, өзүн психологиялык, педагогикалык билим менен сугараттыр.

Деги эле, ар бир эркек үй-бүлөнүн кожоюну болгон сезимин кетиргиси келбейт. Көп акча таба албаса да үй бүлө башчылыгын бергиси келбейт. Андыктан жакшы эне аны менен тирешпейт. Тескерисинче аны мактап кээ бир кыргыз үй-бүлөлөрүндө учураткандай «*биздин кожоюн*» деп коет. Эгер аял күйөөсүнөн кандайдыр бир жакшы жетишкендигин байкаса, анда эркектеги жакшы сапатын мактоо менен чын дилден айтып турса үй-бүлөдө конфликттик ситуация түзүлбөйт. Анткени ар бир эркекте терс да оң да сапат болоорун нунтпоо керек. Терс жагы бар ата да сүйүктүү балдардын атасы экендигин, балдарды тарбиялоодо анын ордун билүү абзел. Уул балдар атасы менен катышта

болуп, эркектик мүнөздү атадан алат. Кыз болсо үй тиричилигинде апасынын атасына жасаган мамилеси аркылуу атанын ордун сезет.

Негизгиси атадан баланы алыстатпоо, башкача айтканда тарбиялоого атанын катышуусун тейлейт. Анткени ата да баланы жакшы тарбиялап үй-бүлө жана мамлекет алдындагы парзын сезиш керек.

Эне үй-бүлөдө ата жана бала менен жагымдуу пикирлешүүнү да уюштурат. Ар дайым баланын жаш курагын эске алат, ага жараша психологиялык-педагогикалык кеңештерди берет. Учурдун талабына ылайык колдонуучу окуп-үйрөнүүгө ылайык болгон техникалык каражаттарды баласы сыяктуу эле пайдалана билет. Анткени, мисалы компьютерди иштете билүүдө балага керектүү нерселер эмне экенин байкайт. Ата менен баланын ортосунда түшүнбөстүк болуп калса, ситуацияга жараша, калыстык менен чечүүгө жардамга келет. Түшүнбөстүк менен эмоционалдык б.а. үндү көтөрүп же жагымсыз жаңсоолор, туура эмес оройлуу сөздөр басымдуу болгон жагдайды жайкап өз нугуна салат. Ачуу – душман, акыл – дос деген макалды колдонот. «Эне – үй бүлөдөгү калыстыкты камсыз кылган адилет таразасы сыяктуу. Анын калыптанышында эненин балдарына болгон мээрим жана сүйүү сезими, үй-бүлөдө учуроочу калыссыз жагдайларды оң жолго салган аракеттери чоң мааниге ээ. Ушул жа-

гынан алып караганда үй-бүлө ичиндеги ар кандай маселелердин туура чечилиши «мээрим булагынын» негизинде болот. Эненин милдети калыстык таразасын адилеттүү пайдалануу менен үйдөгү тендикти камсыз кылуу болуп саналат» [2].

Демек, үй-бүлөдө эне канчалык туура мамилени түзсө, үй-бүлөдө ошончолук туура, түз мамилелер жашайт. Заманбап эне, атанын ролун көтөрүү менен аны колдоп, жардам берип жана балдарын сүйүп, аларга кам көрүп, ички дүйнөсүн байытууну көздөйт. Энени бактылуу кылган нерсе – бул баласына гана өзүн арноосу, ага тарбия берүүсү жана үй-бүлөдө ажарлуу атмосфера түзүүсү. Ал эми үй-бүлөдөгү жагымдуу чөйрө билим берүү системасынын алгачкы этабын ийгиликтүү камсыздайт.

Адабияттар

1. Афанасьева Т. М. *Завтрашние родители.* – М.: Педагогика-Пресс, 2002.
2. Адем Гүнеш . *Балага тарбия берүүдөгү адашуулар.* \ Которгон: -М. Сайдылканова – Б., 2013.- 176 б.
3. Куровская С. Н. *Педагогика семье.*– Минск, Тесей, 2006.
4. Подласый И. П. *Педагогика. Новый курс: учебник для студентов вузов: В 2 кн. – Кн.2.* – М.: Академия, 1999.
5. Реан А. А. *Психология и педагогика.* – СПб: Питер, 2002.